

Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1910. és 1911. évi állapotáról. Az igazgató-választmány megbízásából közzéteszik **Gödri Ferencz** elnök, **Csutak Vilmos** és **dr. László Ferencz** múzeumőrök. Sepsiszentgyörgy, Jókai-nyomda r.-t. könyvnyomdája 1912. IV. 8-r. 86 lap, 1 levél. A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának jelentése a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségéhez a múzeum 1912. évi fejlődéséről és állapotáról. Ugyanott, 1913. 2-r. 11 lap.

Ide s tova immár egy esztendeje, hogy napvilágot látott a SzNM 1910—11. évi állapotáról szóló jelentés. Mindeddig vártunk, hátha nálunknál hivatottabb kéz fog foglalkozni vele, de hiába, s most, hogy közben az 1912-ről szóló jelentés is megjelent, nem halaszthatván tovább, megkísérjük összevontan, egy néhány sorban ismertetni őket.

A SzNM-nak az 1910. évet megelőző története az Erd. Múz.-ban időnként megjelent ismertetésekből folyóiratunk olvasói előtt is ismertettek. A hosszas küzdést és fáradozást 1911-ben végre siker koronázta: meg lehetett kezdeni a múzeum otthonának építését, mely a következő év első hónapjaiban már tető alá is került. 1911 október 22-én volt az ünnepélyes alapkövetétel. Az építési költségeket részint az évekkal ezelőtt megindított gyűjtésből, részint — még pedig jóval nagyobb részben — a Múz. és Könyvt. Orsz. Főfelügyelősége által engedélyezett állami támogatásokból fedezték. Az alagsorban, földszinten s az emeleten találtak helyet a minden igényt kielégíthető kiállítási-, előadási- s olvasótermek, a különböző raktár, preparáló helyiségek és dolgozó szobák, nem említve a szolgálakást és a padlástérben levő raktárhelyiségeket, sőt a manzárdban egy lakószobával ellátott festőműterem is van. Muzeális követelménynek felel meg az is, hogy a tágas telken — a fejlődés további rendjén — szabadon építhető tovább.

Egy nagyon is követésre méltó újítással találkozunk s ez a múzeum-őri lakások kérdésének megoldása. Szerencsés gondolat és kivitel, egyik félnek sem kerül sokba s mégis mindkettőnek előnyére válik az. Ugyanazon a telken — természetesen az előbb említett muzeális követelményt nem tévesztve szem elől — két teljesen szabadon álló lakást építettek, melyek költségeit a múzeumőrök a tanári szálláspénzükből s múzeum-őri tiszteletdíjukból 30 év alatt amortizálják, mikor is az épületek a SzNM tulajdonává lesznek.

A gyűjtemények gyarapodása eléggé számottevő. A könyvtár állománya 4670 + 12769 + 629, a régiséggyűjtés 2641 + 3184 + 1072, a néprajzi gyűjteményé 188 + 245 + 189, a természetrajzié 233 + 860 + 747 drb.-ot tesz ki. Értékre nézve egyenesen felbecsülhetetlen, ott van pl. a barátosi ref. templom 1760-iki mennyezete, ott az Apor-család letéte, nem szólva az erősi s más egyéb ásatásokból előkerült s szigorúan tudományos,

valódi régészeti anyagról. A gyűjtemények gyarapítására szolgál részben az is, hogy Háromszékvármegye alispánja az elkobzott fegyverek, halászsó számszámok közül az arravalókat átengedte a SzNM számára, ugyancsak Háromszékv. alispánjától, *dr. Király Aladártól* ered a régiségek megóvása érdekében kiadott rendelet, melyet egy pár hónap múlva Udvarhely vármegye alispánjának, *dr. Sebesi Jánosnak* hasonló szellemű rendelete követett. Reméljük, a többi székely vármegyék sem maradnak adósok ily rendeletek kiadásával.

Mint speciálisan *székely* múzeumnak, elsősorban — ügyebár — a székelységre vonatkozó tárgyakat, emlékeket kellene összegyűjteni? Ezért — az igazat megvallva — kissé különösnek találjuk, hogy pl. 1910—11-ben egyedül az ősrégészeti csoport 3743 darabbal növekedett, szemben a néprajzi gyűjteménynek 433 darabjával! Hol itt az arány? Nem egészséges tünet, midőn egyik-másik gyűjteménycsoport egy harmadiknak a rovására ily hatalmasan fejlődik. Utóvégre — kétségkívül — nem kell elhanyagolni a régészetiéket sem, de elsősorban mégis a székelység néprajzát kellene felgyűjteni, hiszen ez a manapság egyre jobban terjedő gyáripar folytán maholnap kivész s elpusztul minden, a mi eredeti, a mi a nép jellemző sajátása. Megértjük a múzeumőrök helyzetét, mert a mit lehet, ők mindent megtesznek, de ezen valahogy mégis csak segíteni kell! Mert bár a falukból kikerülő s ezt a hazafiasan tudományos czélt megértő s azt végrehajtani kész és tudó tanítványokból, kellő direktívákkal ellátva, kis gyűjtőcsapatokat szerveznek s maguk a tanár-múzeumőrök is feláldozzák tavaszi, nyári és őszi vasárnapjaikat, mikor tanítványaikkal kirándulnak egy-egy szomszéd faluba, s ott gyakorlatilag bemutatják, hogyan kell tudományosan is értékesíthető anyagot gyűjteni. Ha csak minden tizedik fiú válik is be, micsoda gazdagodás jár azzal! Ezzel kapcsolatban — emlékezzünk csak a finn diákok vakációi időöltésére — lassanként hozzá lehet szoktatni a népet a múzeumokhoz, idővel meg lehet értetni a néppel, hogy mire való is a múzeum, a könyvtár? Így, a nép fiaival talán inkább hozzá lehet férni a nép lelkéhez. Mily gyönyörű, ragyogó perspektíva, mily szép feladat! S ha meggondoljuk, hogy nem kell sokkal több ehhez, mint lelkesedés és lelkesíteni tudás, beleértve, hogy rendszeres és tudományos hasznú legyen az — és szép példájuk még sem talál elég követőre! — A kisebb gyarapodás az anyag természetén kívül tehát egyedül abban található, hogy a néprajzi osztály gyarapítására szánt összeg elenyészően csekély a végzendő feladatokhoz képest s ezért az az első teendő itt, hogy a néprajzi osztály segélye az osztály fontosságához mérten minél hamarább felemeltessék.

A természetrajzi gyűjteményben is többé-kevésbé érvényesült már ez az irány, sajnos azonban ez sem oly mértékben s oly eredménnyel, mint a hogy maguk a múzeumőrök is szeretnék. Milyen gyönyörű eredménnyel járna, ha a SzNM vezetősége érintkezésbe léphetne valamelyik nagyobb (MNM vagy ENM) múzeummal, melyek elég szakképzett tisztviselővel rendelkeznek, hogy gyűjtsék össze Székelyföldnek nemcsak növény- és állatvilágát, hanem vegyék fel geológiailag is. Ezért segítené a kutatókat a SzNM is megfelelő összeggel. Természetes, hogy mindenből pontosan meghatározott, leírt, stb. példányt kellene beadnia a SzNM-nak, sőt a kutatónak az irodalmi feldolgozás is kötelességévé tétetnék. Ebben az esetben aránylag olcsón juthatna a SzNM a székelység földjét teljesen

felölelő s tudományosan is hasznavehető gyűjteményhez. Utóvégre is az apróbb részletkérdéseket a tárgyalások során könnyen el lehetne intézni. Erre szükség van, mert bárminő képzetek is legyenek maguk a múzeum-őrök, aligha volna lehetséges, hogy minden irányban oly nagy szorgalmat és tudást fejtsenek ki, mint ahogyan most a régészetet művelik.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt az örvendetes körülményt sem, hogy a bekerült anyag nem marad mind holt tőke, hanem őrök számos, a tőlük megszokott gondossággal, szakavatott dolgozat keretében igyekeztek közkinccsé tenni. Csak elismeréssel szólhatunk munkálkodásukról s a mostani meglehetősen pangó múzeumi életünkben jóleső örömmel olvassuk jelentésüket, mely annyi nemes lelkesedésről, annyi komoly munkásságról tesz tanuságot. Siker kísérje továbbra is lelkes igyekezetüket.¹

(Kolozsvár.)

Ferenczi Sándor.

Péchi Simon Psalteriuma. *Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.* Budapest, 1913. *Közzéteszi Szilády Áron.* 8-r. 289 lap III—VIII lap, bevezetéssel és 287—289 lap, szójegyzékkel. Ára 6 kor.

A silentiumra ítelt XVII. századi szombatos kancellár zsolnárfordítását nyomatta ki ezúttal az Akadémia Szilády Áron gondozásában. E *Psalterium* eddig sem volt ismeretlen. Jakab Elek (Keresztény Magvető 1880. évf. 186. l.) és Boros György (u. o. 1886. évf. 6. l.) után Kohn S. a szombatosokról írott munkájában (Budapest, 1890. 267—273. l.) részletesen ismertette. Szerinte a szövegfordításnál érdekesebbek a szöveg alatt levő és különös gondossággal megírt tudós jegyzetek, melyek „számos nagybecsű adatot tartalmaznak a XVII. század első felének írói és népnyelvére, tudományos felfogására, vallásos mozgalmaira, művelődési viszonyaira, itt-ott Péchi életére nézve is.“ Újabban Thúry Zsigmond foglalkozott vele „A szombatos kódexek bibliographiája, különös tekintettel azok ének-tartalmára“ cz. tanulmányában (Mezőtúri ref. főgimn. 1911—12. évi Értesítője, 70—71. l.), hol a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárának kézíratos kötetét (mely az Akadémia kiadásának is alapul szolgált) eképpen írta le: „Ép bőr kötésű, kis negyedret kézirat. Kiállítása igen csinos, írása jól olvasható. Két kéz munkája válik ki benne. Egyik írás az 50-ik zsolnárs első feléig terjed, másik az 51. zs.-tól végig. Az első Péchi saját kezétől, az utóbbi I. B. (nyilván Joannes Bet) kezétől származik. Közben egy levél, melyen az 50-ik zs. második fele volt, hiányzik. E hiánytól eltekintve, a kézirat teljesen ép. Ez is pótolható az imakönyvekből.“ (Az Akadémia kiadásából most arról értesülünk, hogy a kalocsai érseki könyvtárban is előkerült egy kézíratos példány.) Ennyi volt a *Psalterium* bibliografiája az Akadémia kiadásáig. Szilády Áron bevezetésében tőle szokatlan rövidezséggel ismerteti kiadását. Noha maga utal arra, hogy „ha Péchinek kéziratban maradt művei napvilágot láthatnának, régi magyar irodalmunk értékesen

¹ Mialatt sorainkat írtuk, ragadta el a kérlelhetetlen végzet családja és tisztelői köréből az igazgató választmány munkás elnökét, Gödri Ferenczet. Nem engedte a sors, hogy az ő áldozatkész, hű székely szíve megérje azt az örömet, hogy a fenkölt gondolkozású honleány alapítását — melynek nagygyá tevéséért, mint a székelység javát czélzó, mint minden más ügyért, oly sokat fáradozott — teljesen befejezve láthassa. Am munkássága kitörülhetetlen nyomokat vésett be a SZNM történetébe. Aldás emlékezetére!

gyarapodnék,“ — mégsem igyekezett érthetőbben tájékoztatni olvasóit e gyarapodásról. Pedig ha valakinek igen, úgy neki bizonyára leginkább módjában lett volna ezt tennie!

Ezek után nem nehéz megállapítanunk, hogy a magyar irodalom-történetírás még mindig adósa Péchi emlékének. A sokat jelentő méltatások mellett nélkülözniük kell az igazoló kritikát.¹

A sors iróniája, hogy Péchi már életében érezte az igazoló bírálat hiányát. Két fejedelemnek (Báthory Zsigmond és Bocskai) volt titkára; Bocskai testamentumának egyik végrehajtójául is őt jelölte ki. Rákóczy Zsigmond és Báthory Gábor meghítt emberül tartották. Bethlen Gábor pedig országának első diplomatájaként tisztelte. Kemény János gúnyosan jegyezte fel róla, hogy „csak egy szőcs legény volt s paraszt emberségből ment volt nagyra.“ De azt mégis elismerte, hogy „akkor a fejedelem birodalmában legnagyobb ember volt.“ Nagy eszével csak gazdagsága vetekedett. És erre a kiváló emberre, mint derült égből a villám, csapott le végzete. Bethlen Gábor 1621 május 25-én még oly határtalan bizalommal van íránta, hogy a bécsi békealkudozásokra Pécht akarta küldeni. S pár nappal később — május végén vagy június elején — Kamuti Gáborral Váradon elfogatja, vasra vereti s Szamosujváron börtönbe záratja. Miért? E kérdésre mind máig nem tudunk határozottan válaszolni. Amint-hogy maga Bethlen Gábor sem tudott. Hiába könyörgött a szerencsétlen rab, hiába emelt szót érdekében Bethlen István: a fejedelem zordon szigorúsággal utasított el minden kérést. Arról meg, hogy nyilvános ítélkezést tartasson fölötte, hallani sem akart. Árulást vetettek később szemére. „A fejedelem s az ország ellen nem vétett, mivel — úgymond — vallása is azt tartja, hogy valaki fejedelme, magistratusa ellen támadozna, Isten ellen támad egyszersmind: ez örök kárhozatos dolog; legyen áldott az ő Istenének neve, abból lelkiismeretében tiszta.“ (Kohn id. m. 188. l.)

Négy évig synylődött rabbilincsen s időközben Kővárra internáltatott. Egyetlen foglalkozása — sorsa jobbra fordultának reménylésén kívül — a biblia s héber szentírásmagyarazatok olvasgatása volt. Kohn, ki Péchinek későbbi bibliamagyarazatait tüzetesen összehasonlította kora tudósainak munkáival, azt állította, hogy „a másfélezer éves zsidó theologiai irodalom roppant terén olyan olvasottságot és meglepő jártasságot tanúsít, hogy könyve (a *Psalterium*) beillenék akár egy akkorbéli nagy tudományú rabbi munkájának s még az ilyennek is becsületére válnék.“ (Id. m. 270. l.)

Vége 1624 november 22-én visszanyerte szabadságát. Az ország rendeinek kérésére Bethlen megkegyelmezett neki azon föltétellel, hogy hátralevő napjait nagy birtokából egyedül megmaradt jószágán, Szentertzébeten fogja leélni s onnan soha sehova el nem távozik. Itt készítette el *Psalteriumát* és pedig 1625—1629 közt, tehát szabadságának első éveiben.

Életének további sorját a *Psalterium* megértéséhez nem szükség

¹ Legjellemzőbb Horváth Cyrill méltatása: „A legkiválóbb hebraisták közé tartozott, mint író kitért volt a maga nemében. El tudott merülni az ő héber világba és át tudta hozni sértetlenül: sajátos ízű nyelvvel, hangulataival, színeivel és gondolkodásával. A legzsidóbb volt mindazok közül, kik a reformáció idejében magyarul írtak; és társalval együtt értékes költészetnek vált megalkotójává, melynek énekei az érzések költői kifejezésére, a nyelv és ritmus tisztaságára első helyen állanak. Soha mélyebb, rajongásig fokozódóbb hit a magyar lírában nem nyilatkozott, mint az övék.“ (Régi magyar irodalom. — Budapest, 1899. — 422. l.)

elmondanunk. Az egykor hatalmas főúr fogságában összeroppant. Előbbi életének alapja megingott. Fejedelmi büszkesége megaláztatott. Ez az elgyötört, porig alázott, de megtörni mégsem tudó lélek eddigi köréből kitzasztatván, hitének világában keresett menedéket. A külső, anyagi érdekek közt hajdanta nagy úr volt. Száműzetvén belőle: mint koldus szegény lépett a korlátok közül szabadult *hit* világába. Fejedelmi büszkesége itt sem hagyta el. Ujra hozzálátott — mint előbb — kincsszerzéshez, *lelki kincsek gyűjtéséhez*. E drágaságai közül való a *Psalterium* fordítása. Lehető híven tolmácsolta a héber eredetét. (Csak *valódi* drágaköveket gyűjtött!) Aztán jegyzetben azt magyarázta meg, mit jelentenek a hívő lélekre nézve e zsoltárok? Bizonyító, fejtegető soraiban olykor elfeledkezik magáról s naiv őszinteséggel mutogatja mind jobban gazdagodó lelkét, erősbödő hitét. A szöveg fordításában kötötte őt az eredeti, azért gyakran nehézkes s úgy érezzük, mintha nyelvezete három század múltán avulni indult volna. Jegyzeteiben keresetlenül egyszerű, elvitatkozik, elcseveg. Amott a prédikáló papot halljuk ünnepi szónoklat közben; emitt a tanárt, ki előadás után maga köré gyűjti tanítványait s újra elmond mindent, de a bizalmas beszélgetésnek azon közvetlenségével, melyet a hallgató többé el nem feled.

A *Psalterium* népkönyv volt, egyike leghatásosabb népkönyveinknek. Kis körben ugyanoly hivatású, mint a magyar protestantizmusban Károlyi Gáspár bibliája vagy Szenczi zsoltárai. Most, hogy az Akadémia jóvoltából kinyomtatattott, új hivatást fog teljesíteni. Egykoron a *Psalterium* tette gazdaggá Péchy hitét; most Péchy hite teszi becsessé a *Psalteriumot*.

(Kolozsvár)

Dr. Borbély István.

Erdély választott püspökei. (1618—1695.) Levéltári kutatásai alapján írta: Dr. *Temesváry János* szamosújvári m. kir. állami főgimnáziumi tanár. Első rész (1618—1663). Szamosújvár, 1913. Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája. 8. r. 94 lap.

Érdekes munka első füzetét adta ki *Temesváry* János abban a művében, mely előttünk fekszik s melyben az „erdélyi püspökség” azt a majdnem száz esztendőre terjedő korszakát kívánja feldolgozni, a míg élén tényleges püspökök nem álltak és Erdélyben nem laktak. Az 1556-ban Erdélyből kiűzött utolsó püspök, Bornemisza Pál után t. i. Báthory Zsigmond nevezte ki Naprági Demetert 1597-ben és állította így vissza a püspökséget. Amde ezt is hasonló sors érte, mint Bornemiszáét, a menyinyiben az 1601-iki kolozsvári országgyűlésen, a többségben levő protestáns Rendeik száműzték, a püspökség jóságait elfoglalták s habár jogilag a püspökség nem szűnt meg, a magyar király által kinevezett *erdélyi püspökök* az egész XVII. század folyamán nem foglalhatták el székhelyüket, mindaddig, a míg III. Károly 1695-ben újra alapítva a püspökséget, püspökeik ismét bejöhettek és bántatlanul élhettek az országban. A visszaállítás előtti korszakban *kinevezett*, de a Szentzsék által *meg nem erősített* főpásztorokat *választott* püspököknek nevezték, a kik gyakran nagyon kiváló emberek voltak. Erdélynek éppen tizenkét ilyen választott püspöke volt s ezek közül Temesváry most hatnak írta meg életrajzát, sok évi levéltári kutatásai alapján, s így munkájában nemcsak a róluk irodalmunkban szétszórt és burjánzó hibás életrajzi adatokat javítja ki, hanem egyúttal

mindent összeoglal, a mit csak ezekről a püspökökről könyvekben megmaradt és kiadatlan források alapján összegyűjthetett. Ezzel szerző nagy szolgálatot tett az egyház- és köztörténelemnek egyaránt.

A kis füzetben Csikmadefalvi Szentandrásy István, Hosszútóthi Hosszútóthy László, Simándi István, Pálfalvay János, Szentgyörgyi Ferencz és Szegedi Ferencz Lénárd beható és gondosan megírt életrajzát találjuk. Az elsőt, tekintettel arra, hogy először (1912-ben) épp folyóiratunkban adta ki, rövidebbre fogta a többinél, pedig csak javára vált volna, ha egy ilyen önálló munkában legalább is eredeti terjedelmében közölte volna, csonkintatlanul. Egyénisége és változatos élete amúgy is megérdemelte volna. Jeles emberek a többiek is. Így Hosszútóthy tíz esztendeig tanul a gráci egyetemen, Simándi erélyes és merész alak, a ki 1634-ben Erdélybe is ájtön és zsinatot is tart, hogy püspökségét elfoglalhassa, a mi persze nem sikerült; Pálfalvay filozófiai magister és kánonista; Szentgyörgyi, mint kir. tanácsos közügyekben is buzgólkodik s végül a nagyszombati származású Szegedi, a római Collegium Germanicum-Hungaricum növendéke s később mint író és egyházi művek kiadója nevét az irodalomban is megörökítette.

A munka Okmánytárának 23 számában a püspökök kinevezési okmányait, életrajzi feljegyzéseket, végrendeletet s az utolsó püspököt magasztaló verses üdvözlötet találunk pontos kiadásban. Ám ezeket, megvalljuk, szívesebben láttuk volna a munkát befejező utolsó füzet végén, mert az életrajzok folyamatos előadását nagyon kellemetlenül szakítja meg a nagyobbára latin nyelvű oklevelek sorozata, holott ez egyenesen a mű végére kívánczolt; követvén azt a munka teljes névmutatója, melyet, reméljük, nem fogunk benne nélkülözni. Így még valahogy elnézzük a szerző művének e szépséghibáját, kivált, ha sokáig nem várattat a befejező füzetre, mivel a még feldolgozásra kerülő püspökök talán még kevésbé ismeretesek a most bemutatottaknál s így könyve valóban hézagpótlónak ígérkezik.

Temesváry e legújabb munkája tudunkkal különben csak ízelítő az erdélyi püspökség egész történetét felölelő nagy művéből, melyhez immár húsz esztendő óta gyűjt s melyet a tudomány tőle vár. Ehhez neki majdnem teljesen együtt van már egész anyaga, néhány kötetre terjedő kiadatlan oklevélmásolattal együtt s ha annak kiadására módot találna, örök emléket állítana magának forráskiadásaink sorozatában és általános nagy érdeket szolgálna a gazdag anyag közkinccsé tevésével, mely jelenleg ismeretlenül hever gyűjteményében!

(Kolozsvár.)

Dr. Veress Endre.

